

Гнедкова О. Г.

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Хромова В. С.

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

СПЕЦИФІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЮРИДИЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Стаття присвячується огляду та аналізу особливих, специфічних характеристик юридичного перекладу. Розглянуто складнощі перекладу юридичної документації та проаналізовано шляхи для здійснення адекватного та еквівалентного перекладу юридичної документації. Активний розвиток ділового та торговельно-економічного співробітництва призводить до зростання чисельності транскордонних угод, учасники яких належать до різних юрисдикцій. Здійснюється безліч міжнародних проектів, окремі складові яких можуть регулюватися правом різних країн. З початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України у 2022 році зростає кількість судових позовів до міжнародних правових інституцій. Розглядається суттєве зростання попиту на перекладацькі послуги саме до суду міжнародної інстанції. Все це призводить до того, що юридичний переклад набуває все більшої актуальності.

Відомо, що право являє собою предметну галузь, яка пов'язана із соціально-політичними та культурними особливостями країни. Юридичний переклад правової документації являє собою непросте завдання, вважається одним з найскладніших перекладів, так як для адекватної передачі юридичної інформації мова юридичного перекладу повинна бути особливо точною, ясною і достовірною. Особливостями перекладу юридичних термінів займаються дослідники теорії та практики перекладу.

Під час перекладу англійських правничих термінів вагому роль відіграє семантична природа таких термінів. Один англійський термін може мати декілька значень в українській мові, навіть виходити за межі правничої термінології. Для адекватного (якісного) перекладу юридичних текстів неабияке значення має наявність у перекладача відповідних знань у галузі права та досвіду перекладацької діяльності. Останній повинен розуміти фактори, які можуть спричинити труднощі перекладу таких текстів.

Ключові слова: переклад, юридичний переклад, термінологія, правова документація, юридичний дискурс.

Постановка проблеми. Розширення міжнародних зв'язків України потребує розробки лінгвістичних підстав ефективної міжмовної комунікації. Невпинно активний розвиток ділового та торговельно-економічного співробітництва призводить до зростання чисельності транскордонних угод, учасники яких належать до різних юрисдикцій. Здійснюється безліч міжнародних проектів, окремі складові яких можуть регулюватися правом різних країн. З початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України у 2022 році масштабувалась кількість судових позовів до міжнародних правових інституцій. Все це призводить до того, що юридичний переклад набуває все більшої актуальності.

Відомо, що право являє собою предметну галузь, яка пов'язана із соціально-політичними та культурними особливостями країни. Юридичний переклад правової документації являє собою

непросте завдання, вважається одним з найскладніших перекладів, так як для адекватної передачі юридичної інформації мова юридичного перекладу повинна бути особливо точною, ясною і достовірною. Особливостями перекладу юридичних термінів займаються дослідники теорії та практики перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Юридичний переклад визначається як галузевий переклад особливості перекладу якого досліджували такі вчені-лінгвісти як В. Алімов, Р. Бергерон (Robert Bergeron), Л. Білозерська, Т. Бродникова, С. Власенко, О. Гнедкова, Т. Грабар, Ж.-Р. де Гроот (Gerard-Rene de Groot), К. Джумаєва, Е. Дерді, Є. Долинський, Л. Еріксен (Lars Eriksen), В. Карабан, М. Карпушина, М. Кац (Martin Cutts), Енн Ліз К'єр (Anne Lise Kjær), І. Корунець, Г. Ландквіст (Hans Landqvist), І. Липко, Ю. Лобода, Ф. Мюллер (Friedrich Muller), В. Отто (Walter Otto), Н. Пушик,

С. Романюк, В. Слепович, Т. Сніца, О. Сухина, Л. Черноватий, С. Шестакова, І. Шумило, Е. Щепотіна та ін. Однак сфера юридичного перекладу рішень ЄСПЛ залишається малодослідженою: залишаються не повною мірою розкриті організаційно-правові аспекти перекладу таких рішень в Україні. Зокрема, йдеться про невирішені проблемні процедурні питання, які існують в перекладацькій діяльності. Вищевказане обумовлює актуальність даної наукової розвідки.

Постановка завдання. Метою статті є визначення особливостей та специфіки перекладу юридичної термінології.

Виклад основного матеріалу. Особливості перекладу правових документів в даний час все частіше привертають увагу дослідників. Сьогоднішня особлива актуальність питань порівняльного аналізу мов у правовій сфері, а також методології та техніки перекладу текстів правових документів обумовлена значними змінами, що відбулися в сфері політичних і економічних міжнародних відносин в останні десятиліття та з початком повномасштабної збройної агресії рф.

Переклад документації фізичних та юридичних осіб можна охарактеризувати, як «переклад текстів, що відносяться до галузі права і використовуються для обміну юридичною інформацією між людьми, що говорять на різних мовах» [1, с. 150]. Оскільки право є предметною галуззю, пов'язаною із соціально-політичними та культурними особливостями країни, юридичний переклад є непростим завданням. Для адекватної передачі юридичної інформації мова юридичного перекладу повинна бути особливо точною, ясною і достовірною, тому вона по праву вважається однією з найскладніших видів трансформації тексту серед перекладачів.

Відомо, що юридичний переклад розвивається як вид спеціального перекладу. Такого погляду дотримується, наприклад, В. І. Карабан, розглядаючи юридичний переклад як один з видів спеціального перекладу, що обслуговує правову сферу комунікації. Переважно сюди відносять роботу над перекладом офіційних документів в юридичній галузі [2, с. 242].

Визначаючи специфіку юридичного перекладу дослідники неодмінно звертаються до аналізу юридичної термінології. В юридичній енциклопедії (1998 р.) міститься наступне визначення: «юридичний термін (від лат. *terminus* – межа, кордон) – це слово або словосполучення, що виражає поняття із правової сфери суспільного життя і має визначення (дефініцію) в юридичній літературі

(законодавчих актах, юридичних словниках, науково-правових працях). Юридичний термін співвідноситься із правовим поняттям як першоелементом правового знання і слугує його знаковою (мовною) моделлю, репрезентованою у звуковій та літерній формах» [3, с. 471].

Термін права може стосуватися усіх галузей права, певної галузі права або мати міжгалузевий характер (відомий у декількох галузях права). Також термін права може бути споріднений з іншими видами діяльності (економікою, політикою та ін.).

Ми поділяємо думку С. Шестакової, що термін права є нормою, еталоном для використання в усіх подальших законодавчих і підзаконних актах (йдеться про кодифіковані правничі терміни), діловій документації та сфері усної правової комунікації [4, с. 71].

Спорідненим поняттям «правничий термін» є поняття «правнича термінологія». Термінологію можна розглядати як сукупність спеціалізованих слів (термінів), що стосуються певного предмету [5].

Зауважимо, що «правнича термінологія» і «юридична термінологія» є тотожними поняттями.

Кодифікація правничих термінів зумовлює вимогу до точності та максимального зниження використання синонімічності або неприпустимості підміни понять в юридичному перекладі. Як слушно зазначила М. Любченко, «переклад юридичних текстів не повинен бути інтерпретацією, однак уникнути суб'єктивного підходу досить складно. Як свідчать спеціальні дослідження, складність перекладу юридичних текстів пояснюється тим, що кожне слово має не лише своє основне значення, а й деякі нюанси, які сформувалися в результаті його розвитку в певному контексті; слова та фрази юридичної мови можуть мати специфічне значення, яке формувалося століттями, або ж бути відкритими для тлумачення; у кожній мові наявна чимала кількість слів, які мають однакове походження (наприклад, від латинських слів), які можуть по-різному трактуватися правовим лексиконом різних мов; існують різні версії однієї мови, які можуть різнитися синтаксично, лексично та семантично; кожна мова має свої граматичні особливості: існують мови, яким не властиві граматичні часи, одні мови мають більше способів чи видів дієслів, інші – менше» [6, с. 79–80].

Специфічність юридичної документації є досить специфічною за своєю структурою та оформленням, а тому під час їх перекладу від пере-

кладача вимагається наявність не тільки знань та навичок, а й особливої уважності.

Зауважимо, що англійська та українська мови мають чіткі відмінності у синтаксичній, морфологічній та граматичній будові, що спричиняє широке застосування трансформацій. Наприклад, перестановка (пермутація): *prosecutorial judgment* – рішення обвинувальної влади; заміна (субституція): *Criminal Justice Act* – Закон «про кримінальне правосуддя»; додавання: *citizen's arrest* – затримання правопорушника цивільною особою; вилучення: *government-run* – державний [7, с. 59]. Можливе одночасне використання додавання і вилучення слів: *cease-and-desist (order)* – (наказ про) припинення протиправних дій [8, с. 560].

Перекладач може застосовувати лексико-семантичні (контекстуальні) заміни – конкретизацію та генералізацію, модуляцію (смысловий розвиток), а також граматичні заміни під час перекладу атрибутивних словосполучень.

Слід зазначити, що перекладач може вдаватися до декількох трансформацій – комплексів. У зв'язку з тим, що структура речень англійською та українською мовами різні, перекладач може вдаватися до об'єднання, членування і перестановки речення [9, с. 59]. Такі перетворення покликані досягти мети перекладу та зробити його зрозумілим кінцевому реципієнту.

Проаналізувавши літературні джерела з тематики юридичного перекладу, нами було виокремлено комплекс способів перекладу правничих термінів:

- 1) використання наявного українського відповідника (еквіваленту);
- 2) описовий або описовий переклад;
- 3) калькування (з можливим наступним поясненням або описом);
- 4) транскодування (транскрибування, транслітерування, змішане транскодування, адаптивне транскодування);
- 5) запозичення та додавання;
- 6) переклад за допомогою родового відмінку;
- 7) переклад за допомогою використання різних прийменникових конструкцій;
- 8) вилучення слів у разі наявності надлишкового англомовного кліше або задля уникнення нагромадження повторів у певному контексті;
- 9) приблизний переклад;
- 10) переклад за допомогою аналога;
- 11) переклад шляхом створення неологізму [10, с. 277].

Під час перекладу правничих термінів перекладачу перш за все необхідно з'ясувати значення

терміна в контексті, а вже потім передавати його значення іншою мовою [9, с. 59].

Основне правило перекладу: термін потрібно перекладати терміном. Наприклад, *bribery* – хабарництво, *attempt* – замах на вчинення злочину. Ці терміни мають прямі відповідники в українській мові.

Основним прийомом перекладу термінів є переклад за допомогою лексичного еквіваленту. Еквівалент – постійна лексична відповідність, яка точно співпадає із значенням слова [9, с. 59]. Мається на увазі, що термін існує у двох культурах або правових системах і є зрозумілим навіть для пересічних дорослих громадян. Наприклад: *lawyer* – юрист, *property* – власність.

Варто підкреслити, що вибір словникового відповідника при перекладі правничої лексики використовується близько у 60% випадків і є найбільш розповсюдженим способом перекладу даних лексичних одиниць. Вибір контекстуального відповідника використовується, зокрема, при перекладі поліеквівалентних термінів (*justice* – справедливість, коректність, юстиція, суддя), і, як результат, у порівнянні з перекладом інтернаціональних та високочастотних слів переклад лексичних одиниць, обмежених офіційним стилем, – у даному випадку правничих термінів – становить серйозну проблему при перекладі [11, с. 540].

Описовий або описовий спосіб – передача слова за допомогою поширеного пояснення значення англійського слова. Описовий спосіб застосовується у випадку відсутності еквівалента [9, с. 59–60]. Наприклад: *murder* – вбивство із заздалегідь сформованим умислом, *enhancement* – принцип посилення покарання, *drug laws* – закони, що забороняють торгівлю наркотиками, *immunity agreement* – згода про співпрацю із судом.

Описовий переклад є найбільш вживаним способом перекладу. Він є найточнішим способом, оскільки найбільш точно і влучно пояснює значення терміна, культурно-специфічну правничу лексику. Наприклад, *capital murder* – вбивство, що карається смертною карою. Такий переклад відрізняється від інших способів перекладу тим, що в описових засобах передачі термінів інваріантом перекладу є саме значення іншомовної одиниці безвідносно до характеру його зв'язку із зовнішньою структурою слова. Іншими словами, описовий переклад полягає в передачі значення англійського слова за допомогою більш менш розповсюдженого пояснення. Цей засіб можна використовувати як для пояснення значення у слов-

нику, так і при перекладі термінів у конкретному тексті. Перед застосуванням цього способу перекладу необхідно переконатися, що в мові перекладу відсутній перекладний відповідник, щоб не створювати термінологічні дублети в мові перекладу [11, с. 540–541].

Звичайно, описовий спосіб містить у собі достатньо інформаційної завантаженості і по суті є поясненням перекладача. Терміни, що згадуються вперше і не мають ще чітко сформованого визначення у цільовій мові, згодом можуть трансформуватися у кальку або запозичення. Прикладом цього може слугувати вираз *approximate of laws* – *зближення законодавств*, або, як вже перекладають, *апроксимація* (переклад калькою), або *процес скасування небажаних відмінностей у національних нормативно-правових актах з метою наближення законодавства держави-кандидата до норм європейського права, що становить важливу передумову для вступу в ЄС і створення спільного ринку* (такий варіант перекладу був актуальний, коли термін був не надто вживаний) [9, с. 60].

Калькування (з можливим наступним поясненням або описом) – дослівний переклад англійського слова або словосполучення за його частинами (морфемами) з наступним складанням цих частин (тобто копіювання іншомовного слова) [9, с. 59–60]. При використанні цього способу, відповідником простого чи (частіше) складного терміна мови оригіналу в мові перекладу обирається, зазвичай, перший за порядком відповідник у словнику [11, с. 539]. Наприклад: *right to veto* – *право вето*, *contract law* – *договірне або контрактне право*, *legal expertise* – *правова експертиза*.

Калькування може передаватися складними лексемами (*broadband* – *широкопasmуговий*) або двома окремими словами (*copyright* – *авторські права*). Цей спосіб залишається ефективним навіть у випадках, коли значення терміна є менш прозорим. Приклади зі сфери Інтернет-права: *multistakeholder* – *багатосторонній*, *notice-and-choice (system)* – *«повідомлення та вибір» (система)* [12, с. 559–560].

Частота використання калькування у процесі перекладу правничої лексики складає близько 31%. Перевага прийому калькування – стислість та простота отриманого за допомогою еквівалента та його однозначна співвіднесеність з вихідним словом, яка доходить до повної оборотності відповідності. Необхідно зауважити, що калькування можна застосовувати тільки тоді, коли утворений таким чином перекладний відповідник не пору-

шує норми вживання і сполучуваності слів в українській мові [11, с. 540].

Транскодування – такий спосіб перекладу, коли звукова та/або графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу: *management* – *менеджмент*. Розрізняють чотири види транскодування:

1) транскрибування – літерами мови перекладу передається звукова форма слова (вимова) вихідної мови. Тобто це вид спеціального письма, за допомогою якого фіксують вимову усних текстів, а саме передача літерами рідної мови звучання англійського слова. Запис можуть здійснювати з різним ступенем точності, що залежить від потреб того, хто записує. Транскрибування розрізняють залежно від одиниць мови, які записують: для опису звуків використовують звукове, а для опису синтагм і фраз – інтонаційне транскрибування: *impeachment* – *імпічмент*, *Special Systems Industry* – *Спеціал Систем Індустри*;

2) транслітерування – слово вихідної мови передається по літерах: *marketing* – *маркетинг*, *document* – *документ*, *factor* – *фактор*;

3) змішане транскодування – переважно застосування транскрибування із елементами транслітерування (тобто передається частково вимова та частково написання): *formalism* – *формалізм*;

4) адаптивне (практичне) транскодування – форма слова у вихідній мові дещо адаптується до фонетичної та/або граматичної структури мови перекладу: *elite* – *еліта*, *civil* – *цивільний*, *detail* – *деталь*, *infrastructure* – *інфраструктура* [13, с. 209–210].

Варто зауважити, що частина термінів, що мають міжнародний характер, передаються на українську мову шляхом транслітерації: *vice-consul* – *віце-консул*, *legitimism* – *легітимізм* [9, с. 60].

Висновки. Таким чином, юридичний переклад вважається одним із найскладніших видів перекладу. Під час перекладу англійських правничих термінів вагому роль відіграє семантична природа таких термінів. Один англійський термін може мати декілька значень в українській мові, навіть виходити за межі правничої термінології. Для адекватного (якісного) перекладу юридичних текстів неабияке значення має наявність у перекладача відповідних знань у галузі права та досвіду перекладацької діяльності. Останній повинен розуміти фактори, які можуть спричинити труднощі перекладу таких текстів.

Отже, існує досить велика кількість перекладацьких прийомів у відтворенні семантики

англомовних правничих термінів. Під час перекладу юридичних текстів перекладачу потрібно керуватися своїм мовним досвідом. Звернення до тлумачних словників не завжди вирішує проблему

перекладу складних правничих термінів, адже вони здебільшого орієнтовані на побутову сферу, тому не можуть допомогти повною мірою інтерпретувати складні терміни правничої сфери.

Список літератури:

1. Ключко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості.// Державне будівництво та місцеве самоврядування. Вип. 18. 2009. С. 148–154 С. 150.
2. Карабан В. І. Переклад англійської наукової та технічної літератури: лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2001. – Ч. 2. – 304 с.
3. Юридична енциклопедія: у 6 т. / Національна академія наук України, Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 1. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. 672 с.
4. Шестакова С. О. Особливості юридичної термінології як спеціалізованої системи правових понять. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2018. Вип. 33 (1). С. 71–73.
5. Michalis Dirchalidis, Paschalia Patsala. What Makes a Legal Text ‘Legal’? Implications Arising from a Corpus-based Study. *Terminologia Iberoamericana* Vervuert, Frankfurt a. M., Madrid. 2018. P. 181–202. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.31819/9783964568090-009/html> (Accessed: 02.10.2021).
6. Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види : монографія. Харків : ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ», 2015. 280 с.
7. Мінченко О. В. Роль семіотики у процесах утворення та реалізації права. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. Вип. 3. С. 32–35.
8. Черноватий Л., Липко І., Романюк С. Порівняльні характеристики перекладу складних англомовних галузевих термінів українською мовою. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки / Центральноукр. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. Кропивницький*, 2020. Вип. 187. С. 557–564.
9. Долинський Є. В. Особливості перекладу англійської юридичної термінології. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2019. Вип. 17. С. 57–61. DOI: 10.31891/2415-7929-2019-17-57-61
10. Шумило І. І., Карпушина М. Г. Труднощі перекладу юридичних термінів англійської мови. *Молодий вчений*. 2017. № 12 (52). С. 275–278.
11. Згурська В. Г. Структурно-семантичні характеристики юридичної термінології англійської мови у рамках україномовного перекладу. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2010. Вип. XXIII. Ч. 2. С. 535–542.
12. Черноватий Л., Липко І., Романюк С. Порівняльні характеристики перекладу складних англомовних галузевих термінів українською мовою. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки / Центральноукр. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. Кропивницький*, 2020. Вип. 187. С. 557–564.
13. Гуца Г. В. Способи перекладу юридичних текстів. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : тези доповідей 12-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої Дню української писемності та мови (НАВСУ, 30 лист. 2016 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 207–211.

Hniedkova O. H., Khromova V. S. SPECIFIC CHARACTERISTICS OF LEGAL TRANSLATION

The article is devoted to reviewing and analyzing the special, specific characteristics of legal translation. The author discusses the difficulties of translating legal documents and analyzes the ways to ensure adequate and equivalent translation of legal documents. The active development of business, trade and economic cooperation leads to an increase in the number of cross-border transactions involving parties from different jurisdictions. Many international projects are being implemented, some of which may be governed by the laws of different countries. Since the beginning of the full-scale invasion of Ukraine by Russia in 2022, the number of lawsuits against international legal institutions has increased. There is a significant increase in the demand for translation services to international courts. All this leads to the fact that legal translation is becoming increasingly important.

It is well known that law is a subject area that is related to the socio-political and cultural characteristics of a country. Legal translation of legal documents is not an easy task and is considered to be one of the most difficult translations, as the language of legal translation must be particularly accurate, clear and reliable to adequately convey legal information. Researchers in the field of translation theory and practice are concerned with the peculiarities of translating legal terms.

When translating English legal terms, the semantic nature of such terms plays an important role. One English-language term may have several meanings in Ukrainian, even going beyond legal terminology. For an adequate (high-quality) translation of legal texts, it is essential that the translator has relevant legal knowledge and translation experience. The latter must understand the factors that may cause difficulties in translating such texts.

Key words: *translation, legal translation, terminology, legal documentation, legal discourse.*